

TOP NAEFF

Waar blijft de tijd! Mevrouw Van Rhijn-Naeff werd verleden week zestig jaar. Ze is bekend, beroemd geworden door haar dramatische kronieken en dramatische schetsen, door haar novellen en romans. Reeds in 1906 schreef Gerard van Eckeren: Dat Top Naeff meer vermocht dan aardige, frissche meisjesboeken schrijven, wisten we.... uit haar meisjesboeken.

„School-Idyllen” behoort tot haar jeugdwerk. 't Is een boek, dat paedagogische waarde heeft, omdat het de gebreken eener klassikale opvoeding duidelijk laat zien. 't Is een eenvoudig verhaal, dat juist door den eenvoud boeit. Het is een pleit voor een vrijmoedig, eerlijk kind met een sterk ontwikkeld rechtsgevoel. En omdat de kinderen zoo wezenlijk zijn, is dit boek ook door groote menschen met genoegen gelezen.

Jet van Marle in „School-Idyllen” en Noor in „Tweelingen” en Jo in „'t Veulen” lijken op elkaar. Top Naeff heeft ons het middelmatige meisje getekend, dat op school meekan, maar niet behoort tot de hoogvliegers, waarvan het jammer is, dat ze geen academische opleiding kunnen genieten. Het meisje met een opbruisend karakter, een ietwat wilde natuur, die zich plots uiten kan in moeilijk te temmen drift. Het spontane kind, het kind van de primaire functie, waaraan een opvoeder de handen vol heeft, maar dat door zin voor eerlijkheid en oprechtheid toch sympathie wint en behoudt. Zulke kinderen zijn vaak de klasseheldinnen; ze zijn gezien bij haar klassegelieven.

Top Naeff is geworden de auteur, die de diepe teleurstellingen in het leven heeft doorvoeld en die ze heeft uitgebeeld.

In „School-Idyllen” omsluit het leed als een donkere nevel het mooie meisjesleven van Jet. De schoonheid verwelkt. De bloem wordt in den knop gebroken. De drukke Jet wordt stil; de vroolijke Jet, die zoo optimistisch kon troosten, ziet tot haar leven de donkere macht naderen, die het sloopen zal. Als het ideaal zich scherp afteekent, begrijpt zij, dat het voor haar onbereikbaar is. Jet heeft aanleg voor muziek en zal voor zangeres worden opgeleid. Maar kort na haar eerste succes wordt haar zwakke lichaam aangetast door de gevreesde ziekte. En haar eenige broer, de zeeofficier, die van zijn reis juist was teruggekeerd, kon haar blijden droom: een reisje met hem naar Engeland, niet meer verwerkelijken.

Ook in „Tweelingen” is de teleurstelling het beheerschend element. Noor is als Jet ook een wees, die opgevoed wordt door een lieven grootvader en een nare tante. En juist als alles goed gaat en ze in Brussel op kostschool is, sterft grootvader plotseling en haar leven krijgt een wending: ze moet van school terugkomen en om financiële redenen komt er aan haar jongedamesleventje een einde en moet ze bij een oude dame gaan wonen als juffrouw van gezelschap.

En in „'t Veulen” is het ook weer de teleurstelling, die de levenslijn in een bepaalde richting buigt.

Het is de teleurstelling, die de auteur ontroerd heeft. En deze beweging schiep de boeken, die oud en jong goed hebben.

Top Naeff heeft het leed beschreven zonder effectbejag, zonder overdrijving, zonder theatraal gedoe. In „School-Idyllen” is het verdriet van Jet en om Jet ingedacht, ingeleefd.

De ontwikkelingsgang bij deze schrijfster is, dat haar werk

dicht bij haar leven blijft. In haar jongen tijd zijn haar romanfiguren maar even jonger dan zij. Later teekent ze oudere menschen als hoofdfiguren. In haar eerste boeken ziet ze met meisjesoogen het jonge leven. 't Is of ze onstuimig dit omhelst; ze doet er dol mee. Later ziet ze in de kinderoogen de vragen, die haar zwijgend de kinderen dicht tegen zich aan doet nemen. Maar altijd heeft ze oog voor de schaduw in het leven.

Ook „De Dochter” is een boek van de teleurstelling. De geschiedenis van een troosteloos leven, van den angst eener dochter om een vader, die drinkt. Julie voelt zich oud worden vóór haar tijd en als haar vader gestorven is, zien we de dochter met den D-trein naar Zwitserland sporen. Daar vindt ze in een klein pension een toevlucht: „het graf van een verbloeiende jeugd.”

Hier is een sfeer geschapen, die allerminst sympathiek kan heeten. Van Christelijk standpunt is er tegen dit werk als ook tegen andere werken dezer auteur wel bedenking.

Van zondebesef is geen sprake; van behoefte aan geluk wel, maar weer niet van behoefte aan de verlossing, die alleen tot het ware geluk leidt.

In „De Dochter” is de dronken vader de zwakkeling, die niet strijden kan en wil; de eigenlijke tragiek van dit verworden leven komt niet uit.

Hoe fijn Top Naeff het leven beelden kan, blijkt wel uit de beschrijving van Julie op het moment, dat ze bij Nans, de oude huisnaaister, haar communiejurk past. Je ziet het heele gewichtige paswerk gebeuren: Julie's teere vinger-tjes frutselen om den sluier goed te hangen; je ziet de speldjes pikken om de dofjes op te duwen en den sluier huiven om het magere kopje.

Van een andersoortige, maar niet minder hevige teleurstelling lezen we in haar grooten roman: „Voor de Poort” en in den veel kleineren: „Vriendin.”

In den eersten staat ze tegenover het thema van den roman dier jaren meer schuchter dan in het kleinere boek.

Vergelijken we deze boeken met haar roman in dagboekvorm: „De stille getuige,” dan komt de ontrouw in de beide laatste werken wel het meest scherp uit.

In „De stille getuige” is het de diepe smart der verlatene, die huiveren doet; in „Vriendin” is de ontrouw zelf in haar ontwikkeling geteekend.

De vrouw in het dagboek worstelt dag en nacht met het donkere raadsel: ze denkt aan de zeven gelukkige jaren en ze poogt nog te verklaren — en deze poging is onverantwoordelijk tegenover haar eigen zieleleven — dat hij veranderde, om Liza, die met haar jonge schoonheid bekoorde. Maar Liza is geen speelgoed, dat den trouweloze amuseert, ze is de plaatsvervangster der ongelukkige vrouw, die nog hoopt en wacht.

Hier is niets te verdedigen en ook niets te verklaren.

Hier is de leugen, het bedrog in het leven en de auteur heeft hier het kwaad niet gemaskeerd. Ze vergoelijkt hier niet en stelt zich kritisch tegen de ontrouw en zelfs tegen de vrouw, die tracht te begrijpen.

Ook in „Voor de Poort” is het de valsche verhouding, die in de verbeelding groeit, tot de ontnuchtering komt. Liebeth leeft voor de poort en meent, dat deze na den dood van de vrouw van Frans, op wien ze verliefd is, wel zal opengaan, maar de poort blijft dicht. Frans verzoekt haar het huis te verlaten, waarin ze hulpdienst bewees.

Ook hier blijven wel open vragen.

Maar deze roman is met buitengewone kunstkracht geschreven. Het gegeven was moeilijk. Een vrouw draagt

Top Naeff

alleen een verlangen als een leed, en wordt, als ze hopen kan, gelooven kan zelfs, teleurgesteld.

In „De stille getuige” kan het leed geuit worden; hier wordt het gezwegen. Daarom speelt zich hier alles in de ziel af en is de roman daardoor zuiver psychologisch. Querido noemde dit boek om de atmosfeer een meesterstuk.

Wij breken den staf niet boven de zondaren en zondaresen, maar willen wel, dat in het boek, dat het leven beeldt, het kwaad als kwaad wordt gezien. Overigens denken we er aan, dat Christus Zelf de brave critici van Zijn tijd heenzond met ze te herinneren aan eigen „bron van wanbedrijven” en de zondares in barmhartigheid vermaande. Maar dit is heel wat anders dan wat een criticus van den roman „Vriendin” zei, dat aan ieder, die blind de wet der liefde vervulde niet zal gevraagd worden, of hij soms in de liefde heeft gedwaald, maar dat aan hem alle genade zal worden geschonken op aarde en in den hemel.

Een der mooiste werken van Top Naeff is wel: „Letje.” Letje, het vooroorlogische kind, het type van een opvoedingsobject, dat onder allerlei verordeningetjes groot wordt. Dat overschat wordt en onderschat, dat goed moet kunnen leeren, want er wordt alle zorg aan besteed. Dat diep ontzag moet hebben voor de zeden en gewoonten van den tijd, toen Papa en Mama en Oma nog kinderen waren. Dat begrijpen moet, dat het verleden onuitsprekelijk beter was dan het heden is: men had meer eerbied voor ervarenheid, men kleedde zich solieder, danste gracieuzer, leerde ijveriger.

En Letje wordt speelpop van diverse ooms en tantes, die d'r allemaal prijzen.

Letje mag niet in den spiegel het gestrikte haarlint bewonderen, want: „wie telkens in den spiegel ziet...”

Oma voorspelt kort en zakelijk, dat hoogmoed voor den val komt en Letje groeit onder alle vermaningen maar door; alleen geestelijk groeit ze scheef.

Zoo ondergaat het kind het leven. Een sterker gestel zou onder zooveel attenties bezweken zijn.

Elk familiebezoek is een examen.

Of ze al kon tellen... Al op de klok zien, hoe laat het is... En dan wordt het stil en als Letje het tijdsein geeft: kwart voor drie, volgt een daverend applaus.

Oma licht, als ze het noodig oordeelt, den sluier van het verleden op. „Nee maar, dan was je lieve moeder, Letje, toen ze zoo jong was als jij, een ander kind.”

Mama was altijd heel gezeglijk, zat altijd kaarsrecht, zong nooit een liedje van verlangen, ruimde altijd haar boel op, at netjes als er visite was en wiesch zich zelfs proper, als er ijs in de lampetkan was.

Als de schooldeur voor Letje opengaat, treedt het meisje binnen met de troostende bewustheid, dat Mama en Papa toen zij schoolgingen, altijd prachtige rapporten kregen. Dan blijkt, dat genialiteit ook al geen erfgoed is en Letje's redeneering, dat een drie vroeger minder waard was dan een drie nu baat niet. Letje benijdde ieder kind, dat het doen moest met minder degelijke, minder accurate ouders. 't Komt toch later terecht. Letje raakt verloofd en Letje trouwt en Letje smaakt moedervreugd en alles — tot Oma toe — raakt in nieuwen bloei.

Dit boek is fijn-humoristisch. Knap werk.

Het is een heele lijst: van „De Genadeslag” af tot „Een klein Avontuur” en „Een huis in de rij” toe — maar we kunnen wel als eindoordeel schrijven, dat Top Naeff behoort tot onze beste romancières.

Van de Italiaansche vrouw der vijftiende eeuw heeft een geschiedschrijver gezegd, dat ze nooit ouder werd dan twintig jaar. In zekeren zin kan men dit ook van deze auteur zeggen. In haar stijl blijft de frischheid van den jeugdijl. Ze bewaart in haar romans den goeden toon en eerbiedigt de grenzen.

We waardeeren daarom haar talent, al zijn er bezwaren tegen den inhoud van haar boeken.

In de literair-sociologische studie over de Nederlandsche romanschrijfster vestigt Mevrouw Romein-Verschoor er de aandacht op, dat Top Naeff's belangstelling sterk op het dramatische gericht is. Zij bereikt haar effecten door de weergave eener emotioneele spanning. Daardoor zijn haar boeken echte levensbeeldingen geworden.

Maar de levens verkommeren in geestelijke armoede.

En er is armoede zowel in de balzaal als bij het sterfbed; bij den schemer van een kleine lamp en in het helle licht van de kristallen kroon.

Een van haar latere werken heet: „De weg naar het geluk.”

Maar als het waar is, dat ieder mensch zijn leven geniet met den blik naar de toekomst, dan krimpt voor het leven, zooals Top Naeff het zag, met den dag dat genieten in, tot er niets meer overblijft.

Want de wereld gaat voorbij en haar begeerlijkheid.

A. L. v. H.